

*Скоморовський В. Б.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Університету економіки та права «КРОК»*

*Гдичинський В. Б.,
аспірант
Університету економіки та права «КРОК»*

ПЕРЕТВОРЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЗМІСТУ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЯК СКЛАДНИК ПРАВОВИХ ПАРАДИГМ НА ЦІННІСНЕ ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ У ПАРАДИГМАЛЬНО-ПРАВОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Анотація. У статті досліджено вплив правової парадигми на загальну систему законодавства, проаналізовано сутність об'єктивної системи законодавства, подаються наукові погляди щодо трансформації індивідуальної правосвідомості та ролі аксіологічних чинників у парадигмально-правовій концепції держави і права.

Обґрунтовано негативні наслідки відмови законотворців від використання наукових розробок у сфері правотворення як основного чинника у реформуванні законодавства, вдосконаленні законів, інших нормативно-правових актів, а також унеможливлення забезпечити достатній рівень ефективності правничої практики.

Ключові слова: парадигмально-правова концепція держави і права, законотворчість, правосвідомість, об'єктивізація і матеріалізація права, правова система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сприймаючи закон як узагальнену обов'язкову компоненту в діяльності держави, зважаючи на імперативне наповнення норм, якими врегульовуються суспільні відносини в широкому розумінні цього поняття, залишається очевидним, що за таких умов не може бути враховано бажання та інтереси кожного індивідуума. Саме з цих причин, у тому числі й через суб'єктивне ставлення особи до запровадження легітимних обмежуючих заходів із врахуванням міжнародного становища України, відбуваються перманентні процеси трансформації правосвідомості суспільства.

Аналіз наукових концепцій засвідчує існування об'єктивних чинників, які перешкоджають реальному застосуванню результатів офіційної законотворчої діяльності в переорієнтуванні правосвідомості на підґрунті положень парадигмально-правової концепції держави і права та інших теорій із вирішення питань, що виникають під час застосування права до конкретних соціально-економічних умов.

На порядок денний виступають проблеми, пов'язані із формуванням компетентного державного запиту до наукового співтовариства щодо встановлення дієвих зв'язків між наукою і практикою в процесах законотворення, підвищення суспільної значимості тих законів і нормативно-правових актів, які ще перебувають на стадії прийняття, а також удосконалення чинного законодавства на основі глибокого науково-правового аналізу подій і явищ об'єктивної дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем, пов'язаних із вивченням ролі парадигмально-правової концепції держави і права та інших теорій із вирішення питань, що виникають у застосуванні права до конкретних соціально-економічних умов, присвятили свій доробок такі вчені, як: У. Батлер, О. Гайдулін, В. Гвоздецький, М. Горлач, М. Кельман, М. Козюбра, О. Мурашин, В. Нерсисянц, М. Патей-Братасюк, О. Петришин, С. Погребняк, П. Рабінович, В. Сухонос, Ю. Шемшученко, Ф. Шульженко та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. На цей час залишаються не до кінця дослідженими проблеми, пов'язані з розумінням зв'язків між правом і законом, не припиняються наукові дискусії навколо ролі парадигмально-правової теорії в становленні ціннісно-соціальної моделі поведінки індивідуума в умовах інтеграції України в європейський правовий простір.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження процесу трансформування індивідуальних суб'єктивних цінностей у глобальні суспільні інститути, завданням яких є забезпечення впровадження в практику наукових теорій із побудови правової держави.

Вклад основного матеріалу дослідження. Нині Україна як частина світової спільноти стоїть на порозі створення новітньої правової моделі – глобальної правової системи. Очевидно, що ця обставина набуває всіх ознак реальності завдяки прийняттю і подальшому опрацюванню глобалізаційно-правової парадигми. Об'єктивізація такої правової парадигми в позитивному праві досить помітна у міжнародному праві (це і питання світових коштів, і екологічна безпека, і гарантування прав і свобод людини, і боротьба з міжнародною злочинністю і тероризмом).

У теорії держави і права наявні різні підходи до з'ясування співвідношення понять «право» і «закон». Свої погляди на розв'язання цих проблем висловили М. Кельман, О. Мурашин [8], М. Козюбра [5], О. Петришин, М. Цвік [16], С. Погребняк [13], Ф. Шульженко [21].

Закон через характерні для нього нормативність і узагальненість не повною мірою спроможний ураховувати інтереси кожного індивідуума. Усвідомлення взаємозв'язку і рівня самодостатності цих правових категорій у контексті парадигмально-правової теорії дасть змогу з'ясувати: як впливає правова парадигма на загальну систему законодавства.

Серед учених поширені кілька поглядів на проблематику об'єктивності системи права і системи законодавства. Одні дослідники [2; 4] вважають, що система права має об'єктивований характер, внаслідок чого її розвиток зумовлений трансформацією правової системи. Інші вчені переконані [7; 9; 19], що об'єктивною слід вважати правову систему, яка й визначатиме способи побудови науково-правової системи.

Для об'єктивно існуючої системи права неприпустима необґрунтованість, відсутність об'єктивного наукового підходу до процесу законотворчості. Справедливість як філософсько-правова категорія має слугувати основою для законотворця у прийнятті конкретного рішення з метою досягнення ефективності чинного законодавства.

Відомі приклади з сучасної історії Української держави, коли постало нагальне питання з невідкладним вирішенням, і в цих випадках застосовувались, як правило, тимчасові або надзвичайні закони. Це твердження яскраво ілюструють події після Революції Гідності, а саме анексія Криму і початок російської воєнної агресії на Сході України.

Вважаємо, що визнання об'єктивності системи законодавства певною мірою призведе до деградації правової науки. В умовах демократичної держави така ситуація неприйнятна. Незатребуваність наукових основ у сфері державної законотворчості обертається соціальною нестабільністю і зубожінням населення. Без ґрунтовної науково-правової бази неможливо провести належне реформування чинного законодавства, вдосконалити закони, інші нормативно-правові акти і підвищити ефективність правничої практики.

Безумовно, у розробці будь-якого законопроекту беруть участь науковці-правники, однак, як свідчить досвід, це не завжди члени правового наукового співтовариства. Ми схильні припускати, що відсутність практики широкого обговорення законопроектів правовим науковим співтовариством спричинює вирішення питання часто неправовими методами. З огляду на це вважаємо, що потрібно на державному рівні із закріпленням у нормативно-правовому акті вивести лобізм з тіньового сектору українського правового життя, зробити лобізм законодавчо регульованим і контрольованим, беручи за основу найкращі іноземні правові моделі.

Крім того, правник у своїй науково-правовій діяльності має керуватися загальноприйнятими теоретико-методологічними конструкціями. Про діяльність же в рамках загальноприйнятої правової парадигми буде говорити лише еволюційність розвитку правової системи. Правова парадигма допускає лише незначні відхилення від загальноприйнятих правових трактувань лише в тому разі, коли такі відхилення не змінюватимуть кардинально правову ситуацію, що склалась.

Проведений аналіз відомих наукових поглядів показав, що закон не є обов'язковою формою об'єктивації правової парадигми, за винятком панівної правової парадигми. По-перше, правове наукове співтовариство не завжди залучають до опрацювання й обговорення законопроектів; по-друге, закони можуть не відповідати вимогам загальноприйнятої правової парадигми; по-третє, праця багатьох правників-науковців спрямована на вдосконалення теорії держави і права й неспроможна без дослідження ймовірних результатів бути введена до правничої практики. Це тривалий процес, має минути певний часовий період, перш ніж правове наукове співтовариство зрозуміє і чи погодиться, чи спростує відповідні науково-правові розробки [14, с. 144].

Вважаємо, що недоцільно виділяти як правову парадигму різні філософсько-правові концепції, що не виходять за межі загальноновизнаних теоретико-методологічних конструкцій.

Як приклад можна розглянути інструментальну концепцію права. За положеннями цієї теорії правова форма розглядається як специфічна система правових методів і підходів, а саме норми, принципи права, окремі правові інститути і режими, правозастосовні акти, договори, суб'єктивні права, правничі обов'язки, правові заборони, пільги, заходи із заохочення, санкції, акти фактичної правомірної поведінки і багато інших правових феноменів [1; 3; 12].

Розкриваючи переваги інструментальної концепції права, ми розглядаємо її як один із теоретико-методологічних підходів у встановленні загальнотеоретичних засад правових парадигм. Вважаємо, що тут може йтися не про новітній парадигмально-правовий метод, а лише про методологію впровадження чинних і працюючих у правовій сфері правових парадигм.

У межах правової парадигми може існувати безліч методик правореалізації методів пізнання. Вибір конкретної методології правопізнання залежатиме від безлічі факторів: рівня теоретичної підготовки, індивідуальних якостей дослідника, цілей і загальноприйнятих у правовому науковому співтоваристві засобів їх досягнення.

Таким чином, інструментальна концепція права не порушує наявні теоретико-методологічні конструкції й органічно вписується в існуючу правову парадигму.

У контексті нашого дослідження як самостійну правову парадигму, яка реалізується паралельно з панівною правовою парадигмою, доцільно розглянути лібертарно-правову концепцію В. Нерсесянца.

Як альтернатива позитивістському і природно-правовому типам праворозуміння було виділено лібертарно-правовий тип правових парадигм. Таким чином, саме тип праворозуміння визначає правову парадигму, принцип і зразок як смисловою модель правничого пізнання права і держави. Разом з тим В. Нерсесянц зазначав, що нове поняття права не перекреслює колишні поняття права і відповідні концепції, а діалектично знімає їх, тобто долає обмежені пізнавальні можливості і кордони колишнього поняття, водночас підтримує й розкриває їхній теоретико-пізнавальний сенс [11, с. 10].

Вважаємо, що правова парадигма може об'єктивуватися в будь-якому компоненті правової системи, якими є позитивне право, правові відносини, правосвідомість, правова наука, правові інститути держави.

Джерелом правової парадигми є правова наука, яка перебуває в тісному взаємозв'язку з позитивним правом. У правовій дійсності національна правова система багато в чому постає в тому вигляді, в якому вона постає у напрацюваннях і у доробках правознавців.

Головним об'єктом правової науки є діюче позитивне право. Коли говорять про консервативність права, мають на увазі передусім ту його частину, яка складається з правових аксіом, правових принципів, правничих конструкцій, настанов та ін., тобто про догматику права. Саме ці поняття щонайменше спроможні до перетворень у часі.

Разом з тим необхідно зазначити, що на чинне право впливають і допоміжні правові парадигми. Так, у законотворчості відбувається підвищення значення міжнародно-правового фактора, що виступає основою правової глобалізаційної пара-

дигми. Початок цього процесу було покладено в статті 3 Конституції України положенням, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [10].

Правова парадигма має суттєвий вплив на правовідносини, проте її прийняття не гарантує можливість задоволення суб'єктами права власних інтересів від моменту опублікування цієї парадигмально-правової концепції. Такі умови створюються лише під час досить тривалої реалізації правової парадигми, її глибокого опрацювання і подальшого законодавчого закріплення.

Тривалість згаданих вище трансформаційних процесів залежить від факторів зовнішнього середовища, які можуть їх або прискорювати, або сповільнювати. Такими чинниками є міжнародне становище держави, особливості історичної традиції такої правової системи, національна специфіка, економічні та інші ресурси, морально-культурний рівень розвитку такого суспільства. Швидкість становлення нових правовідносин залежить від темпів дозрівання умов, що породжують нову сферу суспільних відносин, яка потребує належного правового регулювання. Зміцнення зв'язків із міжнародним співтовариством визначило тенденцію до активного вторгнення адміністративного права до сфери цивільного права, на що вказує втрата правом власності абсолютного характеру [16].

Ще один аспект цієї новітньої правової парадигми – об'єктивація в національних системах права у вигляді абсолютно новітніх норм, інститутів, галузей, що регулюють відносини, не пов'язані безпосередньо з державними кордонами міжнародних, міжрегіональних економічних об'єднань, багатьох господарських суб'єктів (корпорацій, ТНК, фінансових, банківських та інших ТНК, питання кібернетичної безпеки й агресії та ін.) [15; 17].

Конституція – основа будь-якої правової системи держави. Конституція регулює найбільш важливі суспільні відносини, встановлюючи чіткі межі законності суб'єктів права. Однак і в конституції будь-якої країни існує імовірність появи відкритих або прихованих прогалин, а також дійсні або уявні розбіжності. Їх подолання, конкретизація конституційних положень мають відповідати концепції «духу часу» і беззаперечному дотриманню всіма суб'єктами правовідносин.

Тлумачення Конституції України віднесено до компетенції Конституційного Суду України [6]. Вважаємо, що у процесі трактування Основного Закону слід враховувати «дух часу», який містить панівна правова парадигма. Це дасть змогу уникнути загострень соціально-політичного життя.

В умовах сучасної України правова парадигма має виходити з необхідності забезпечення рівноваги індивідуальної (особистісної) і колективної (колектив, суспільство, держава) основ організації соціуму. Це свідчить про необхідність орієнтування в бік соціального забезпечення громадян, а значить, переходу до соціально-правової парадигми. В низці країн – членів Європейського Союзу тільки за верховенства права у конституційній системі набувають реального втілення провідні й основоположні правові норми, такі як верховенство права, захист свобод і прав людини, гуманістична справедливість і рівність всіх без винятку перед законом.

Правові парадигми – це саме ті інтелектуально-духовні положення, які проникають у саму суть права, об'єктивуються певним чином у ньому і у вигляді основоположних правових парадигм, правових принципів виступають основоположними засадами всієї правової системи [18].

Вважаємо, що об'єктивація правової парадигми в правосвідомості здійснюється у вигляді правових парадигм як основи правосвідомості.

Висновки. Ідеї, що становлять суть панівної правової парадигми, відображаються у чинному законодавстві. Саме правові парадигми пронизують категоріальний і дефінітивний матеріал, орієнтують законодавця у виборі теоретико-методологічних основ, концептуальних положень, правових принципів.

Можливість реалізації правових парадигм серед правореалізаційного інструментарію, а саме завдяки досконалості судової системи, дає змогу стверджувати про досконалисть досягнення цивілізованого правопорядку. Вважаємо, що центральною правовою парадигмою є дотримання верховенства права і захист прав і свобод індивідуума. Права людини у загальному їх трактуванні – це парадигмально-правові концепції особистісного порядку, а саме суб'єктивні права, тобто рівність можливостей правореалізації конкретної особистості – суб'єкта права.

Література:

1. Батлер У.Е. Місце пострадянських правових систем на правовій карті світу. К.: Логос, 2009. 20 с.
2. Гайдунін О.О. Основні поняття загальної теорії права: монографія. К.: ППП, 2003. 75 с.
3. Горлач М.І. Кремень В. Г., Рибалко В. К. Філософія: підручник. Харків: Консум, 2010. 672 с.
4. Громадянське суспільство: історія та сучасність: монографія / за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. Т.В. Розової. К.: Юрид літ., 2010. 280 с.
5. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіге, 2015. 392 с.
6. Закон України «Про Конституційний Суд України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення 2.12.2018).
7. Історія державності України / за заг. ред. Бандурки О.М., Ярмиша О.М. Харків: ТОВ «Одіссей», 2004. 608 с.
8. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права: підручник. К.: Кондор, 2015. 609 с.
9. Кельман М. Теоретико-методологічні підходи до аналізу співвідношення громадянського суспільства та держави. Право України. 2010. № 6. С. 93–100.
10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Нерсесянц В.С. История политических и правовых учений. М.: Норма, 2004. 944 с.
12. Оксамытний В.В. Правовые системы современного мира: проблемы идентификации. К.: Логос, 2016. 36 с.
13. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Х.: Право, 2008. 240 с.
14. Погребняк С.П., Лук'янов Д.В., Биля-Сабаш І.О. та ін. Порівняльне правознавство: підручник / за заг. ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272 с.
15. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: монографія / за заг. ред. проф. Бошицького Ю.Л. К.: Кондор, 2012. 616 с.
16. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / за заг. ред.: М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2008. Т. 1–5.

17. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В.С. Журавський, О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко; за заг. ред. В.С. Журавського. К.: Юрінком Інтер, 2003. 296 с.
18. Правові системи сучасності: навч. посіб. / Ю.С. Шемшученко, Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчук та ін.; за ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Юрид. думка, 2012. 492 с.
19. Сухонос В.В. Інститут глави держави в конституційному праві: монографія. Суми ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 339 с.
20. Теорія держави і права: підручник / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.
21. Шульженко Ф.П., Калюжний Р.А., Наум М.Ю. Державницькі і правові теорії: становлення та розвиток: навч. посіб. К. 2000. 130 с.

Скоморовський В. Б., Гдичинський В. Б. Преобразование субъективного содержания правосознания как составляющей правовых парадигм на ценностное правовое явление в парадигмально-правовой концепции государства и права

Аннотация. В статье исследовано влияние правовой парадигмы на общую систему законодательства, проанализирована сущность объективации системы законодательства, подаются научные взгляды по трансформации индивидуального правосознания и роли аксиологических факторов в парадигмально-правовой концепции государства и права.

Обоснованы негативные последствия отказа законодателей от использования научных разработок в сфере правотворчества как основного фактора при реформировании законодательства, совершенствовании законов, других нормативно-правовых актов, а также невозможности обеспечить достаточный уровень эффективности юридической практики.

Ключевые слова: парадигмально-правовая концепция государства и права, законотворчество, правосознание, объективизация и материализация права, правовая система.

Skomorovskiy V., Gdychynskyy V. Transformation of the subjective content of legal consciousness as a component of legal paradigms on the value legal phenomenon in the paradigm-legal concept of state and law

Summary. The article investigates the influence of the legal paradigm on the general system of legislation, analyzes the essence of the objectification of the system of legislation, presents scientific views on the transformation of individual legal consciousness and the role of axiological factors in the paradigmatic legal concept of state and law.

The negative consequences of the refusal of lawmakers to use the scientific developments in the field of law-making as the main factor in reforming the legislation, improving the laws, other normative-legal acts, as well as the impossibility of providing a sufficient level of efficiency of the law practice is substantiated.

Key words: paradigmatic legal concept of state and law, law-making, legal consciousness, objectification and materialization of law, legal system.